

214

Mozaik a főváros múltjából

Római kori „kuka” Óbudán

Az aquincumi táborváros kitűnően elrendezett, Korvin Ottó utcai kis múzeumában, az épségben megtalált 1800 éves szép festménytöredék, faragott sírkövek, edény és légfűtési maradványok mellett különösen érdekes az üveg alatt tárolt, ókori szemétkerakó gödör, a kuka elődje. Benne osztriga kagyló, szárnyascsontok, vaddisznócsontok és boroskancsó töredékek láthatók. Ugyancsak figyelemre méltó az az üreges, téglafalazatú fürdőkáád, amelynek oldalfalain belül — a fürdővíz meleg hőfokának fenntartása érdekében — a kád pereméig vezették az alacsony pilléreken nyugvó alagsori fűtőtér forró levegőjét.

Ki volt Boráros János?

Ma nagyforgalmú tér van róla elnevezve a IX. kerületben, bár az akkori, száznegyven évvel ezelőtti „Franzstadt”-hoz semmi köze nem volt, mert mindig a Belvárosban lakott. Édesapja Görögországból jött el Győrbe és ott letelepedve, az ottani görögkeleti egyháznak vezető embere lett. Fia a görög hangzású *Boraros* nevet az „a” betűre tett vesszővel megmagyarosította, Pestre jött, itt kereskedői ügyességével meggazdagodott. Amikor pedig magasabb közhivatalt ért el, kilépett egyházából — bár annak később kormánybiztosa lett — és katolizált. Ezért került „önválasztotta nyugvóhelyére”, a terézvárosi kat. templom kriptájába, ahová nagy részvét mellett, ritkán látott sokaság kíséretében 1834. okt. 17-én, 79 éves korában eltemették. Az akkori tudósítás szerint: „Boráros János t. Pest vármegye táblabírája, Pest szabad királyi város főbírája és tanácsosa, a pesti polgári katonaság ezredese, a nemzeti iskolák igazgatója, félszázadot meghaladó tisztviselői, díszes pályáján sok-sok igazi érdemet szerzett vala Pest városa közügyeinek hív szolgálatában”. Vagyona-nak nagy részét, több mint harmincezer Ft-ot egyházi és emberbaráti célokra hagyományozta. Népszerűségét nemcsak hivatali pályáján, hanem mint a polgári katonaság ezredese szerezte.

R. R. S.

Az ember tragédiájának első bemutatója — Bécsben

1892. június 21-én mutatták be Bécsben először Az ember tragédiáját. (A budapesti sznobok különvontakon tódultak a bécsi előadásra. Ugyancsak azok, akik a *budapestit* arra nem méltatták, hogy megnézzék, — jegyzi meg Sturm Albert, az élesztollú újságíró.) A bécsi bemutató rendkívül gazdag díszletezését Zichy Mihály tervezte. Előállítását tetemes anyagi eszközökkel támogatta Dreher, „a sörkirály”, meg a tatai gróf, Esterházy Miklós.

Esterházyról azt írták a bécsi lapok: kereken félmillió forintjába került Madách bécsi bemutatása.

A bécsi kritikusok — mondani sem kell — csepülték Madách művét.

— Hiszen ez Goethe — írták —, sarkantyús csizmában!

— Prächtige Wunderpanorama — írják a bécsi ítések. — Kápráztató csoda-látványosság!

A bécsi színházlátogatók — idézi Kiss József Hét c. lapja a bécsi sajtót — nem a műnek, hanem a látványos kulisszáknak tapsoltak.

Az osztrák Éva: Barsescu kisasszony volt. Az osztrák Ádám: Ottó úr. Lucifer szerepét Mylius úr játszotta. Seladon álnéven a budapesti Hét kritikusa elragadtatottan ír egy fiatal színésznőről. Hyppia szerepét a bécsiek a magyar Lázár Margitra osztották. Arra a színésznőre, aki Magyarországon szerződéshez sem jutott.

Egyházi menedékjog, 1456-ban

A XIV. században megírt Budai Jogkönyv 253. és 260. sz. szakasza kimondja, hogy — a középkor bevett szokásához képest — Buda városának templomai és egyházi épületei a bűnösöknek menedékjogot nyújthatnak. A menedékjog — a jus asyli — azt jelenti, hogy a templomba menekülő bűnös világi hatóság el nem foghatja. Felmentést azonban csak az a menedékjoggal élő bűnös nyerhet, aki „tisztességes” ügyben vétkezett. Meg a gyilkos, ha tettét ellenségeskedés nem előzte meg, — vagyis, ha nem előre megfontolt szándékkal ölt. A Budai Jogkönyv írott betűi ellenére alig akadunk olyan történeti emlékre, amely a menedékjognak budai gyakorlatát igazolná. Egy ilyen emlék azonban mégis van.

1456 nyarán, amikor a pápa — Kapisztrán János útján — a török ellen keresztes hadat hirdetett, Szatmár megye azon kevés megyéink egyike volt, amely lóra ültetett egy kisebb lovascsapatot, nemesi felkelő hadat. E csapat tagjaként ért Budára Károlyi János nagykárolyi földbirtokos is. Budán, a sereg gyülekező helyén Károlyi jártában-keltében, a „város kellős közepén” összeakadt régi ellenlábásával, Kalmár Jánossal, Kassa város bírájával. Károlyi egyedül volt, Kalmárt körülvevették kassai esküdt-társai. Károlyira rontottak. S ha a megtámadott nemes úrnak nem sikerül bemene-külnie a budai magyarok Mária Magdolna templomába, bizony ütött volna utolsó órája. A templomot nagy sietve bezárták. Azonban a kassai polgárok körülfozták az épületet; a templom foglya sehogyan sem tudott kiszabadulni onnan. Károlyinak a templom ablakában állva esküt kellett tennie arra, hogy elismeri Kassa város ellene támasztott igényeinek jogosságát. Így azután megszabadult.

Utána alighanem részt vett a török hadjáratban s túlélte azt. Az egész ügyet csak 1461-ben, tehát öt évvel a történetek után — immáron Mátyás király korában — panasolta el — az esetet írásba foglaltató Guthi Országh Mihály nádornak.

Pesti iratok vándorútja a török világban

Fővárosunk múltja teljesebb ismeretének nagy nehézsége, hogy a török világban Buda, Pest és Óbuda városi levéltára, valamint a budavári királyi arhcívum megsemmisült. De majdnem egészében megsemmisült Pest megye középkori levéltára is. Hogy hogyan? Elmondják azt a hírhedt eperjesi Caraffa-féle vérbíróság 1687. évi aktái.

A XVII. századra a török egész Pest megyét megszállta. A megye nemességének jórésze az északi megyékbe húzódott. A hódolt — és szinte névlegessé vált — vármegyék azután közgyűléseiket Észak-Magyarország városaiban, nem egyszer falvaiban tartották. (Így például az ország függetlenségéért összeesküvést szövő Wesselényi nádor 1668-ban az egyik kicsiny Zólyom megyei faluba, Zolnára hívta össze Nógrád megye nemességét.) Pest megye XVII. századi megyegyűléseit rendszeresen Füleken tartotta. Itt volt a székhelyük Pest megye tisztviselőinek is. Az 1670-es években a menekült Pest és Heves vármegyék jegyzője Hajniki Bezech György volt. 1677-ben Bezech Thököly Imre szabadságmozgalmához csatlakozott. 1678-ban Zólyom vármegye helyettes alispánjává választották. 1679-től alispán lett. Ekkor Pest és Heves vármegyének az ő gondjára bízott iratait — gyakorlatilag a két megye levéltárát — Fülekről átvitette északabban fekvő hajniki udvarházába.

Amikor Bezech úgy látta: a két vármegye iratára már nála sincs biztonságban, *hat nagy ládába csomagoltatta* s átvitette az iratanyagot jó barátja, Pongyeloki Róth János megyei táblabíró besztercebányai házába.

1687-ben azután Caraffa tábornok — kuruc összeesküvés gyanújával — mind Hajniki Bezech Györgyöt, mind pedig Pongyeloki Róth Jánost elfogatta. Ekkor Róth besztercebányai házában pincéjében megtalálták és bűnjelként lefoglalták a megyék iratanyagát tartalmazó hat hatalmas ládát. Az iratoknak — amelyekben a császári kopók konspirációs bizonyítékokat szimatoltak — ettől kezdve nyoma veszett.

Az Eperjesre hurcolt Pongyeloki Róth János — később Rákóczi híve, 1706-tól Bezech utóda az alispánságban — hatalmas váltságdíjjal kiváltotta magát. Bezech Györgyöt viszont irtózatossá megkínóztatás, végtagjainak töretése után 1687. május 14-én Eperjes piacán Caraffa lefejeztette.

Az iratok tehát elenyésztek. Azonban fennmaradt híre annak a pár szónak, amit Bezech s az eperjesi vértanúk (köztük Weber Dániel, Kossuth dédatyja) kiáltottak oda Caraffának:

— A mi csontjaink még prédikálni fognak!

Ámor aprót hirdet — száz év előtt

A Pesti Hirlap apróhirdetési rovatában olvasható (1879. febr. 12.):

„Az a szép barna nő, aki szürke kalapban, hétfőn délelőtt, a Múcsarnokban Munkácsy Mihály „Milton”-jában oly hosszan gyönyörködött s egyben-másban felvilágosítást kért egy szőlke szakállú fiatal embertől, őszinte bizalommal kéretik: tudassa e lapnak kiadó hivatalával, remélhető-e az illető viszonttalálkozást?”

Az aztán, hogy a „szőlke szakállú fiatal ember” reménye beteljesült-e, nem derül ki a későbbi lapszámokból.

V. E.

A melegedő szobák felállítása „álhumanizmus”

1920/21 telén a Főváros a nélkülöző lakosság segítésére melegedő szobákat akart nyitni. Mohr Henrik a közjótékonsági bizottság ülésén hevesen tiltakozott ez ellen. Igaz ugyan, hogy az iskolák tüzelőanyaghiány miatt zárva vannak — mondta —, de a szegény gyerekek betegen fekvő anyjuknak szedik össze a fát az utcán. A felnőttek közül pedig a legutolsó ember is kénytelen dolgozni, s így nem igen volna alkalma senkinek sem a melegedő szobákat felkeresni. Felállításuk ezért álhumanizmus — fejezte be Mohr felszólalását.

V. M.

Az európai fővárosok vezetőinek 1972 szeptemberében megtartott budapesti találkozására a beküldött előadások szövegét már hónapok óta folyamatosan közöljük. E havi számból azonban — anyagtorlódás miatt — két polgármesteri beszámoló kimaradt. Közlésükre áprilisban kerül sor.